

Спільне проживання матері і дитини в місцях позбавлення волі
(перші кроки – перший досвід)

Олена Сулова
Наталя Костюк
Оксана Григоренко

17 вересня 2010 року офіційно був відкритий Будинок матері та дитини (БМД) на базі Чернігівської ВК №44. В результаті реконструкції БМД обладнано 11 комфортабельних кімнат. Зараз в БМД при Чернігівській установі знаходиться 35 дітей, що вже сьогодні не дозволяє повною мірою забезпечити комфортними умовами проживання усіх мам, у яких є діти до трирічного віку. Коли 2006 року Інформаційно-консультативний жіночий центр розпочав свою співпрацю з Державним департаментом виконання покарань на базі Чернігівської ВК №44, тоді кількість дітей, що знаходилися разом з матерями в установі, не перебільшувала 20 осіб. Це ставить нові завдання перед Пенітенціарною службою України, проте зроблені кроки є значним прогресом на шляху повної реалізації стандартів утримання жінок та матерів з дітьми.

Перші місяці перебування матерів з дітьми до трирічного віку в нових умовах є дуже важливими для визначення як «больових точок», так і успішних практик та майбутніх напрямів розвитку.

Проведене опитування показало загальне позитивне сприйняття змін, що відбулися, а також деталізувало аспекти та проблеми спільного проживання для мам з дітьми і для персоналу установи.

В опитуванні взяли участь 7 мам і 8 осіб персоналу включно з начальницею колонії та директоркою БМД. Методологія передбачала проведення глибинних інтерв'ю за допомогою опитників (див.додатки 1 і 2).

В результаті аналізу даних можна зробити наступні висновки.

Незважаючи на те, що зміни в Кримінально-виконавчому Кодексі вже юридично закріпили положення про спільне проживання матері та дитини до 3 років в місцях позбавлення волі, і були вкладені чималі кошти з боку Швейцарської конфедерації та України в ремонт та обладнання БМД, за звичкою спільне проживання ще розглядається як експеримент, а не щось стале.

Що тут є будинок матері та дитини я дізналася з розмов дівчат, дівчата говорили по це.

В якій програмі? Да, я приїхала, а тут вже жили. Я приїхала, ми були на карантині, а потім нас підняли сюди після розкомісовки.

Важливо, щоби інформація про Будинок матері і дитини, а також умови перебуванням в ньому матерів з дітьми були широко відомі в усіх установах системи виконання покарань і доступні для його потенційних мешканок.

Коли БМД ще не був відремонтований, але інформація про це вже була відома, в розмові ув'язнені жінки висловлювали різного роду страхи, пов'язані з майбутнім спільним проживанням. Одним з таких страхів було побоювання, що в БМД потраплять ув'язнені, поведінка яких не є добрим прикладом для дітей.

В результаті опитування питання про страхи теж було серед інших. Відповіді також стосувалися причин, через які не всі жінки проявляли бажання спільно проживати з дитиною.

Чого Ви боялися, чи були у Вас якісь страхи?

Ні таких страхів не було.

Главное, чтобы меня с дитём оставили и всё, а чего ещё можно бояться. Ну, зеков - чего их бояться, я уже четвёртый раз в этих стенах. Ну, я сама такая, чего же я их буду бояться? Конечно, можно бояться, есть такие, что от зависти могут сделать всё что хочешь. Они только говорят, что дети, мы хотим быть с ними, хотели бы, были. Я стремились бы и на работу я б пошла, и 24 часа в сутки горбатилась, чтоб только быть рядом с дитём. И вот это - не могут бросить курить... Как ты ради дитя не можешь бросить курить?

От всего на свете я готова была отказаться, лишь бы только быть рядом с дитём. Я 22 года прокурила, по две пачки сигарет в день курила. Поверьте, мне было тоже тяжело, но я понимаю, что из-за одной сигареты, если у меня отберут дитя, я себе не прощу этого никогда. От всего, что угодно! Он так тяжело мне достался, не знаю, как Господь за наши все грехи подарил нам дитя.

Боялась, что могут меня сюда не взять потому-то большой срок.

Некоторые не хотят идти из-за большого срока, потому-то не хотят чтобы ребёнок привыкал, потом расставаться с ним. Ведь детей забирают на приют в Прилуки, но я этого не боюсь. Мне кажется, даже тот период, пока мы вместе, ребенок будет меня помнить, и я не смогу уже так легкомысленно к нему относиться.

Боялась контингента, который будет жить со мной. Я не боялась ни администрации, ни комиссии.

Ну как бы мне не тяжело быть мамой, я не боюсь самой, я общаюсь с ней, а некоторым, может, этого мало, некоторым надо еще где-то общаться. Мы не выходим отсюда, меня это тоже не напрягает, что я не вижу этих людей. Я намного спокойней себя чувствую в этом плане.

Вообще здесь, когда приехали в три часа ночи, и его забрали, я думала жизнь остановилась. Уже утром за мной пришли, потому что он кричал, а я грудью ещё его подкармливала.

Я не знаю точно, чого тут можна чекати, я думала, що зроблять тут ремонт і тут буде гарно як для дітей. Я хотіла бути разом з дитиною, це для мене головне. Чогось раніше я не задумувалася про інших мам, які тут проживають. Стосунки з ними також важливо правильно будувати, а це не завжди виходить.

Ну це тема така розпространьонна... ну одні не можуть курити покинути, інші - не знаю... з ума сходять вобщем. Вони не можуть відмовитись, значить ті їхні шкідливі звички дорожчі за дитину, я так вважаю. А, може, відповідальності злякалися, не знаю.

Кажуть, що тут важко. Це ж потрібно встати і вночі до дитини, а якщо, не дай Бог, захворіє, буде капрізнитись.

Ну не всім нравиться, кожна людина по різному сприймає. Допустим, єсть там, вона не може кинути курить і сюди піти, друга каже, що їй там важко, що тут не так як там, там більше время, а тут менше вільного часу.

Просто потому, что не все мамы в душе. Они поражали и думают, что им срок меньше дадут и всё. Дети те большинству никому не надо. Вот сегодня слышала - в Прилуки поедет. В Прилуках то дитё и останется, по крайней мере ото одно я вижу точно, я вижу её обращение здесь, как она с дитём приходит. Она его раз так ударила на улице, что у меня у самой по спине дрожь пробежала. Ну как так можно дитя? Оно же малютка, крохотное, так же всё отбить можно. Это так родили и всё.

Пожелания. Дети - это само собой, не слушать ни каких слухов, здесь мамочки есть которые провоцируют приходят всякие слухи, сплетни, чтоб занимались своим дитём, дали Вам эту комнату, смотри за своим дитём, не лезь куда не надо, и тогда всё будет нормально, когда ты будешь рядом с дитём.

Я, когда приехала сюда этапом, этот проект был уже в процессе, шел уже здесь ремонт, перестройка комнаты, делали ремонт. Мы помогали своими силами, приходили, помогали. Ну, честно сказать, мы не знали, как оно будет, что оно будет. Говорили, будут жить мамы с детьми. Хотелось, очень хотелось, ну как бы пугало то, что все равно какой-то режим. Говорили, это будет тюрьма в тюрьме. Даже такое говорили: мы не можем выходить. Но хочу сказать, что мы здесь уже второй месяц живём, что я даже в тюрьме находясь, я счастлива. Что я со своим ребёнком, что она у меня на глазах растёт, что мы вместе уже вырастили два зуба, у нас было четыре, потом два

надрезалось, и сейчас уже два доразвиваем. Восемь зубов уже у нас! Я это всё видела! Мы и ночами не спали. Просыпается и: мама, мама.

Узагальнені страхи можна представити таким чином:

- Ризики небажаної поведінки інших ув'язнених жінок (куріння, ненормативна лексика, заздрощі, нанесення шкоди дитині)
- Небажання розставатися зі шкідливими звичками.
- Побоювання, що внаслідок великого терміну ув'язнення, перебування разом з дитиною буде перервано після досягнення нею 3 років і це буде для дитини додатковим шоком і травмою.
- Обмеження спілкування з ув'язненими жінками, які знаходяться за межами БМД.
- Відсутність бажання в повному обсязі доглядати за власною дитиною.

Якщо небажання розставатися зі шкідливими звичками залежить виключно від самої людини, то інші можуть бути знижені або зовсім усунені за допомогою відповідної організації як процесу набуття статусу спільного проживання, так і інших програм, консультацій тощо.

Ризик небажаної поведінки можна усунути за допомогою Положення про спільне проживання.

Психологічні побоювання можна знизити за допомогою програм, спрямованих на підвищення обізнаності щодо аспектів виховання дитини, успішних комунікацій тощо.

Відсутність материнських почуттів та небажання доглядати за власною дитиною – це тенденція, яка поширена на певну частку ув'язнених матерів, проте вона не є суцільною (як часом про це говорять), а тому можна і треба працювати для зниження частки таких матерів.

Враження матерів від перших днів, тижнів перебування в БМД, висловлені ними в ході опитування, позитивні.

Мені подобається, що дитина постійно коло мене, я бачу, як вона росте, вона мені агукає, балакає до мене. *Таких відчуттів в мене не було з першою дитиною.* Да і вона (донька) до мене тягнеться, звикла, одна не хоче залишатися, плаче без мене.

Всё нравится. *Я мама, как настоящая,* живу с сыном, ращу его, хожу на прогулки и сам срок, кажется, стал меньше.

Я с ней познала то, что не познала со своим первым ребёнком. То есть либо я тогда кололась и была в системе, и я не знала, когда вылезли зубы, как они появились, то есть там еще что-то. Хотя я находилась сутками с ним, когда он нормально улыбается, этого тоже как-то не очень помнися. Виделось все там, но не помнитса. А с этой всего больше, воспринимается намного больше.

Желания и стремления, если есть, то будет более всё по-другому. Именно, что тебя поселили сюда смотреть за ребенком, а не смотреть за кем-то. Разговаривай с ней, живи с ней, общайся. *Это мой самый близкий друг, она, сидя на горшке, выслушивает все мои дневные проблемы и никому об этом не говорит.*

Не знаю. Я счастлива, что у меня дитё. Знаете, я Вам объясню, первое дитё, когда я родила я села на год и три месяца. Вообще, как я его родила: вот я родила, приехала с роддома, бабушка как подхватила и всё. Роль, которую я принимала, пока он маленький. *Это бабушка купала, я полотенце держу.* Это всё, что я делала. Потом меня посадили, бабушка с ним, освободилась, с ним баб ушка, опять сажусь. Из четырнадцати лет он года четыре с отрывками со мной пробыл. Нет такого чувства как к этому.

Материнского чувства к первому как к этому ребёнку нет. А за этого я пойду в огонь, в воду, всё, что надо буду делать. Я еще беременная ходила, курить бросить могла. Муж говорил: ну ради ребёнка. Я понимала, что внутри у меня ребёнок, но курить бросить не могла. Говорила: Миша, знаешь, я скорей умру, чем курить брошу. А здесь сказали мне, что сигареты - это нарушение. Всё, не задумываясь (бросила).

Загальні позитивні враження можна деталізувати таким чином:

- Материнські почуття значно сильніші, ніж з попередньою дитиною (попередніми дітьми). Це може пояснюватися не лише близьким контактом внаслідок спільного проживання, а і більш старшим віком, а тому більш усвідомленим ставленням до дитини.
- «Справжність» материнства на відміну від «погодинного» материнства, коли є можливість бачити дитину лише уривками, а тому відсутня цілісна картина потреб дитини та шляхів їх задоволення.
- Знаходження в дитині «справжнього друга».
- Знаходження в дитині психолога, зокрема, такої цінності, як збереження таємниці приватної інформації, що в умовах колонії буває дуже складно.
- Розуміння того, що перенесення всієї відповідальності за виховання дитини на бабусю, віддаляє мати від дитини – як від її проблем, так і від її радощів.

Спільне проживання вимагає певних змін, і про них теж говорили ув'язнені.

Знала, що будет комиссия, на усмотрение администрации и т.д. Знала, конечно.

Курить я бросила, когда Соня только родилась. Мы приехали с роддома, камера, там находится Соня, так не курил никто в камере. Нас было пять человек, даже девочки которые ехали со мной этапом и сидели со мной в камере, то ради Сони не курил никто. Зима, холодно выводит, нас никто не

выводил, а открывать окна, или что-то другое, так что с этим у меня проблем не было.

Теперь же я чувствую, что я мама. Что я не прихожу поиграться с ней, что я знаю, если она приболела, температура поднялась. Температура вечером, мне говорить: нужно просыпаться каждые два часа, потрогать. Я думаю, спать хочу. Дали укол ей, температура спала, спать хочу, а не могу. Легла и думаю: ну все - сейчас усну. И до утра, как будильник, я через каждые полтора - два часа вставала сама, хотя обычно поднять тяжело.

Я хочу пожелать, чтобы они (матери) не боялись. Вот эти вот вредные привычки - это такая мелочь по сравнению с тем, что можно находится здесь, что можно видеть это просыпающееся чудо, которая в первые дни мне кричала «няня». А я говорю: да, мама я твоя! Вот прошла неделя – все! Утром встаёт, руки тянет – мама! Среди ночи соску потеряла, кричит – мама! Как дома, можно сказать. Только Вы знаете, как ребёнок не понимает, где он находится. Ну, то есть, он не лишен сейчас этой любви, теплоты, этой ласки, которую можно дать дома. То есть он здесь не лишен ни в чём.

На питання про труднощі більшість відповідали, що їх нема. Серед тих, хто відповіли на це питання ствердно, були такі тенденції.

Трудности? Ну, как Вам сказать? По поводу, наверне, воспитания - чтобы там правильно, хочется знать, когда надо и наказати. И для меня барьер - как правильно наказати или как правильно объяснить, или как вообще правильно доносить ребёнку информацию, что нельзя брать эти тапки в рот, нельзя игрушки бить, мебель портить. Еще я переживала сильно, что ребёнок уже взрослый - год и два (месяці), то есть это не грудничок, что положил в кроватку, а здесь же мебель всякая. И думаю: ну как, она же и к окну полезть может, разить, и подоконник может поломать, и тумбочку. Ну, вот второй месяц она меня слушается, я ей говорю нельзя и всё.

Во первых, то что у меня это первый ребёнок, я не знала как себя вести в каких-то ситуациях: то есть она полтора месяца была со мной, то естественно самое необходимое я знала. А вот по поводу воспитания, например, ребёнок плачет, кричит, да это ж она разговаривать начинает. Дай или что-то ей там не нравится, она выбрасывает. Как воспитывать - вот это я думала. Как правильно делать? Но хочу сказать, здесь работники, воспитатели любые вопросы можно узнать, всё посоветуют, скажут как лучше, литературу дадут.

В принципе всё также, что касается меня и ребёнка, но мне казалось, что это всё будет немного легче. В общем, я была не підготовлена. Я не знала, что меня в действительности ждёт, что я могу пройти эту комиссию. Было такое на комиссии, что я не дождавшись ответа, уже пошли слёзы из глаз, начала

просить «пожалуйста дайте мне этот шанс». Они мне и ответили «ну, Хоменко, если что - ты будешь первая на вылет». Я согласна курить бросить, я брошу, даже сигареты последние пошла сдала. Это был знак того, что я действительно крест ставлю раз и навсегда, и лучше быть с ребёнком.

Вообще-то, оно не так, как я себе представляла. Я себе представляла намного сложнее, намного тяжелее, ребёнок в тюрьме, для меня это всё такая дикость, так страшно, так жутко.

Найбільшими складнощами, які мають виключно специфіку перебування в ув'язненні, можна назвати проблему припинення куріння. Для багатьох жінок це справді стало значним випробуванням, але ті, кого ми опитували свідомо пішли на цей крок і не шкодують.

Проблеми виховання дитини стосуються всіх мам і тат, які відповідально ставляться до цього. Відмінність між ситуацією, в якій знаходяться батьки на волі, є більша можливість використання каналів доступу до інформації. Проте, як видно з відповідей, довіра до персоналу Будинку матері і дитини та інформації, яку вони надають зі згаданих питань, допомагає у вирішенні подібних проблем.

Водночас, знов постає питання прийняття положення про спільне проживання та цілісної комплексної програми «Мати і дитя», яка змогла би покрити лакуни у знаннях і навичках, забезпечити інформацією тих, хто ще не знаходяться в БМД, але в майбутньому можуть туди потрапити. Це дало би можливість матерям підготуватися до участі в програмі і поставитися в цілому до виховання дитини свідоміше, а відповідно – ефективніше.

Водночас, слід враховувати також те, що в перспективі умови спільного проживання мають бути також в повному обсязі забезпечені не лише в колонії, а і під час досудового слідства.

Ну, здесь кормёжка есть детям, трудностей нет, ни таких, по крайней мере, как на тюрьме (у следчому ізоляторі), что думаешь где взять те памперсы, где то, где что, здесь полегче, конечно.

Деякі мами не лише розуміють, а і висловлюють своє розуміння того, що умови їх спільного перебування з дітьми є добрими і такими, яких нема в багатьох людей на волі. Поцінування такого ставлення є важливим кроком до відповідної поведінки та усвідомлення свого майбутнього.

Дома у меня все были, и мама, и папа, и муж, всё нормально было. А в этот раз мне тяжело пришлось. И то, что касается ДМРа, я когда зашла, увидела эти яркие игрушки, эти распашоночки... Действительно, зная, например, Олю, смотришь вот на врача, я ж то ходила и с Настей и с Вадиком. Смотришь сразу на других, у кого какая коляска, какая соска... сразу

внимание обращаешь, и видела намного хуже. А здесь если бы им дать вот тем, которых я видела, им было с чем сравнить.

Мами, які спільно з дітьми проживають в БМД, не готують їм їжу, а користуються тим, що приготовлено кухарем БМД. Така ситуація не сприяє тому, що матері вчаться готувати здорову їжу своїм дітям. Персонал установи, коли обговорювалося це питання, висловилися, що не можуть довірити це матерям, а також, що цей факт викличе заперечення у відповідних санітарних служб. Проте **можна запропонувати компромісне рішення, коли діти споживатимуть їжу, приготовлену на загальній кухні, а мами вчитимуться готувати в обладнаній на території установи «квартирі», де є відповідне кухонне обладнання.**

Я даже не знаю, в принципе было бы лучше если мама готовит, но именно тем, что мама всему может научиться.

Враження персоналу від початку запровадження спільного проживання також є в цілому позитивними, але водночас більш аналітичними і конкретними. За основними напрямками вони співпадають з відповідями мам.

Після того, як вони почали проживати разом з дітьми, наші *мами стали більш ніжними, більш лагідними*. Ті, які проживають з дітками, відчувається ця ніжність, яка притаманна мамам, у яких є маленькі дітки. Тому що *вони весь час тихіше розмовляють, сліdkують за своєю мовою більш-менш, тон у них більш лагідний і*, звичайно, у них є багато таких рис. Вони тут навчаються самі доглядати за дитиною. Деякі моменти, коли інші мами тільки приходять сюди, вони не знають, то у них це вже є, їм підказують, їм допомагають. Звичайно, *дітки, вони у них більш розвинуті, тому що мами з ними весь час спілкуються, увагу приділяють*, тому у них такі позитивні зміни.

Мами допомагають, це безумовно. Звичайно, якщо раніше одна няня на групу, то *зараз наші мами, які проживають, вони завжди приходять на допомогу*, вони завжди розуміють цю працю, вони починають розуміти, що це одна дитина і коли багато дітей, вони звичайно приходять на допомогу. Когось там, або забавити, або погуляти, наділити увагу, прибрати десь там, мами наші завжди ідуть на зустріч.

Справа в тому, що жінки які сюди приходять, звичайно, це жінки, які позбавленні можливості себе реалізувати на всі 100%. Коли вони приходять сюди і проживають тут, у них є бажання творити прекрасне, є бажання навчитись щось творити власними руками, пошити якийсь костюм, дітям допомогти, у них це є бажання. Просто, можливо, за ґратами у них такої не було можливості, не було такої потреби, тобто не виникало такого, і вони не розуміли що це треба. То тут вони, вже коли ми звертаємось за допомогою, вони, звичайно, йдуть на зближення, у них є бажання цього навчитися і

зробити: ці картини, вони завжди відчують, що їм хочеться це зробити, і вони тягнуться до прекрасного, *естетика мені здається у них починає виявлятися.*

Ті, які проживають окремо, у них, звичайно, складається відчуття, що дитина на дві - три години, а мами, які проживають, у них ця ниточка, що у дитини з матір'ю до 3 років відбувається зв'язок. Вона відчуває, коли дитині погано, то у наших мам цей зв'язок вони обов'язково відчувають, і матері більше спостерігають. А зараз вони більше розуміють своїх дітей: їх бажання, вони їх більше розуміють і більше відчувають.

Конечно, во-первых, они курить побросали - это раз. Во-вторых, вот я разговаривала с девочкой, она говорит: я такая счастливая, что нахожусь рядом с ребёнком, что я всегда вижу, как она растёт, вообще очень им нравится, они довольны.

В коллективе я не могу сказать, что есть ярко выраженная динамика, но среди мам, безусловно, динамика есть, а именно *восприятие своих материнских обязанностей, тех мам, которые непосредственно живут с детьми.*

Трудности? Они временне. Они все-таки начали рядышком друг с другом жить уже фактически как семьями, мама с ребёнком, отдельная комната, отдельный туалет. Немножко были притирки, кухня общая. И трудности навыков, *навыков не хватает у мам по уходу за ребёнком*, в частности. Вот мы это наблюдаем, отслеживаем, снабжаем их литературой какой-то, даём рекомендации по уходу за ребёнком, а так мне очень нравится то, что они живут.

Ближе стали мамы с детьми, *обострилась потребность мамы к ребёнку.* Уже если раньше мама была как аттракцион для ребёнка, погуляла, сдала, всем остальным занимался персонал, а сама пошла, своими делами заниматься.

Да. Даже те, у кого инстинкт материнства спал, он хочешь не хочешь выявился здесь.

Зміни дуже помітні. Багато матерів мають такий шанс бути разом з дітьми, для цього їм потрібно себе трошки змінити, більша кількість матерів взагалі перестала палити, тільки щоб жити разом з дітьми, більша кількість чистіше, охайніше, мають такі питання, які в них ніколи не виникали. *Вони задають питання, які стосуються дітей і особисто їх, і ці питання раніше ніколи не виникали.*

Основні тенденції щодо матерів можна узагальнити таким чином:

- Матері стали більш лагідними, спокійними, тобто більш позбавленими ознак «тюремної субкультури».
- В жінок, які спільно проживають з дітьми, з'явилося більше емпатії не лише стосовно своїх дітей, а й інших, а також персоналу, який їх доглядає.
- В матерів міцнішає зв'язок з власними дітьми, стає більш усвідомленим.
- В жінок більше з'являється бажання та можливості приділяти увагу естетичній стороні життя.
- Потреби в знаннях і навичках, що стосуються дитини, стають більш конкретизованими і більш наявними.

Викладене вище повністю співпадає і з побажаннями персоналу щодо напрямів впливу на жінок і матерів з дітьми в ув'язненні в плані їх більшої підготовки до звільнення, і з очікуваннями від спільного проживання.

Важливо використати бажання в знаннях і навичках стосовно дитини на самих перших етапах спільного проживання матері і дитини як мотиваційний фактор для саморозвитку та підвищення соціальних навичок в цілому.

Опитані відзначали, що час, що минув з початку роботи Будинку матері і дитини, ще незначний для якихось висновків щодо дитини, проте перші враження вже зафіксовані.

Я б сказала, що агресія трішки зменшилася у дитини, у тих діток, які зараз з мамами проживають.

У садочках є таке поняття як «домашня дитина», так от наші мами, дітки з якими проживають, то можна вже побачити, коли вони знаходяться в групі, що це «домашня дитина». Таке відчуття, що дитина теплична, нею опікуються, відчувається, що мамина турбота є, дитина більш така тендітна, більш спокійна і не така різка, в плані психіки, вона більше спокійна, в загальному стані. Дитина стала більш тихіша і лагідніша.

Я бы сказала, что более самостоятельные. Я бы сказала, развитие более быстрее идет. Те, что на группах, они смотрят друг на друга, ага, тот начинает ползать, тот ворочаться, и они пытаются сами по себе, а там уже мама сама должна достигать продвижения, чтобы ребёнок вставал, поднимался, ворочался, а на группе сами они.

В плане того, что когда, допустим, на группе дети, они не просят на руки. Как с мамами - у них только ребёнок заплакал, они его берут на руки, и он успокаивается, а на группе у нас такого нету. Мама приходят к ним, они плакали, дали попить им водички, покормили и они успокоились, к рукам не приучают.

Да, они могут и покапризничать: то не хочу, то не буду, а те, которые на группе, более самостоятельные.

Конечно, у них прямо радість. Вот мама заболела и не пришла. И всё, и они не видят, скучают, они ходят. Вот у нас была рыжая, она уезжала на больницу, так дитё ходило пасмурное, а как мама пришла, так оно всё цветёт, *а эти всё время цветут*. Они с мамой, конечно, это большая радість для них и для мам.

Да. Во-первых, такой вот *стадный коллективизм детей, которые в группе, развит больше, но дети эти лишены индивидуальной работы, индивидуального похода*. Вот как соображать у кого что забрать, или организовать игру по-быстрому между собой, эти дети групповские на более высшем уровне. Ну а эти сказочки знают, песенки знают, мама подметаєт, ребёнку даєт веник, как в форме игры, как домашние дети.

Висловлені коментарі також в цілому співпадають з загальними тенденціями, що відзначають психологи і педагоги:

- Зменшення агресії дітей, які мають не лише групове, а й індивідуальне виховання.
- Більша самостійність дітей, які мають лише групове виховання, але відсутність індивідуального підходу
- Постійний емоційне тло, на якому ростуть діти, які проживають разом з матір'ю (*а эти всё время цветут*)

Вказані тенденції є дуже важливими для дітей і матерів, як тих, хто живуть разом з дітьми, так і для тих, хто лише відвідують дітей в БМД. **Необхідно підготувати та розповсюджувати інформаційно-дорадчі матеріали, які би могли допомогти у посиленні позитивних тенденцій в розвитку дитини, а також запобігання проблемам такого розвитку (як менша самостійність тощо).**

Щодо глибших висновків, персонал також висловив інші припущення, які, на їхній погляд, можуть мати місце в плані довгострокових наслідків.

Ну, позитивні зміни в тому напрямку, що на даний час 11 матерів проживають в Будинку разом зі своїми дітьми. Це надає їм змогу прививати позитивне відношення до дитини, навички спілкування з дитиною, уходу за дитиною, тому що до цього часу всім, що необхідно було робити з дитиною, займалися співробітники Будинку дитини, і матері майже не приймали участі у їх вихованні. А це вже є як набуття навичок виховання дитини в ранньому віці, що дасть, я так маю надію, в майбутньому можливість матері вже *більше розуміти її ціль, її роль у житті дитини і буде менше випадків, коли вона захоче кинути дитину і повернутися знову у місця позбавлення волі*.

Опять повторюсь, *легче стало, меньше детей*, от того, что мамы находятся круглосуточно. *Больше могут рассказать про ребенка, что ее тревожит, больше внимания ей уделяют*.

Я думаю, что да, всё-таки для них это лучше - и для ребёнка и для мамы. Мама более ответственной становится, не только на 2 часа пришла посидеть с ребёнком, все-таки больше общается, видит, что требуется, *меньше претензий становится*. Мамы, что живут, видят, что ребёнку надо, а те, что на прогулку более, то им не то, то не сё. *Те, что стали жить, у них меньше претензий стало*.

В перший час були трохи для персоналу труднощі в спілкуванні з матерями, у нас був випадок: одну з матерів навіть прийшлося виселити з будинку дитини, тому що це створювало проблеми як для персоналу БМР, так і для тих матерів, які там проживають. Так що можна сказати, що в цілому зміни позитивні, але бувають всякі нюанси як і в будь-якому житті.

Серед згаданих тенденцій можна назвати наступні:

- Спільне перебування матері з дитиною зведе нанівець чи значно зменшить випадки, коли мати залишає дитину після виходу на волю.
- Більша увага дитині дає можливість побачити негативні тенденції розвитку та здоров'я на ранніх етапах та запобігти їм чи зменшити.
- Перенесення частини уваги з дітей, які виховуються разом з матір'ю, дають можливості більше уваги приділити дітям в групі та зробити їх виховання більш наближеним до індивідуального.
- Реальне включення матері у виховання дитини зменшує напругу в стосунках між нею і персоналом, робить їх більш конструктивними.

У них з'являється відповідальність за дитину, коли вони разом проживають. Вони до неї так прив'язуються, відчувають, що це та маленька людина, за яку вони відповідають. І саме ця відповідальність в деяких випадках може їх зупинити, якщо вони щось недобре собі надумали. Є також деякий відсоток матерів, які не думають про дітей. Мені здається, що тут треба дуже добра праця соціальних служб, які знаходяться там, де проживають жінки, тому що дуже важко адаптуватися. Багато з них, хто приходить сюди, звичайно вони приходять не з гарних сімей і після того, як вони з нами пожили, вони відчувають, як це повинно бути, *а приходять туди, і там все повертається*. От в саме ці моменти треба, щоб їх підтримували соцслужби. Тоді те, що тут відбувається, не буде дарма. Є дуже малий відсоток мам, які сильні духом.

Важлива взаємодія різних служб, зокрема, безперервність соціальної роботи з засудженими і далі – з колишніми засудженими. **Включення в процес допомоги в поверненні до життя на волі соціальних служб є запорукою того, що позитивні зміни, набуті внаслідок спільного проживання матері і дитини в місцях позбавлення волі матимуть стале продовження.**

Враження персоналу щодо структури нового Будинку матері і дитини відрізняються більшою деталізованістю та конструктивністю. Вони відображають певні проблеми, які не вирішені внаслідок реконструкції, та що можна врахувати в майбутньому в інших установах.

У садочках в ясельних групах, там є на рівні дітей умивальники.

Мы хотели бы комнату психоэмоциональной разгрузки. Вот к нам приходят люди живущие с ВИЧ. Именно тренинги они пытаются проводить, но нам тяжело, так как мамы здесь живут, их по колониям мы должны сопровождать. Я их забрала отсюда, я их должна привезти, плюс очень тяжело, если детей, допустим, оставить. Ну чтоб кто-то с детьми был в это время, пока мамы на тренингах, кто будет с детьми.

Так в результате, что получается, *мама идёт кушать, а куда девать дитя? Мама идёт на посылочную, куда деть ребёнка?* Вот это проблема, вот она так и была изначально поставлена.

Вот у нас так и получается: либо опять в группу, либо какой-то другой маме, а так как быть уверенным, что она будет смотреть за ним или нет? Вот почему тут *типовое положение важно*, с кого спрашивать. Тем более, немного режимные моменты группы отличаются от индивидуальных. В то время, когда она приводит ребёнка в группу, все дети ещё сидят на горшках, то и тут надо смотреть, и в другом месте смотреть за дитём как бы тяжело.

Враховано не все, у нас *нема спортивного залу, залу для занять групи УФК, тому що на жаль у нас не всі діти здорові, і деякі з них потребують такої допомоги*. Це те, що стосується дітей. У нас *менше приміщень для персоналу стало*, деякі приміщення які були їх зараз нема, на їх місці розташувались інші приміщення. Потім, якщо брати по влаштуванню засуджених, *не було передбачено кімнату зберігання речей засуджених, нема кімнати відпочинку засуджених, там, де вони можуть переглядати телепередачі, там де з ними можна проводити якісь заходи*. Це ми все змістили в одну кімнату і що казати, що не хватає кімнат, це зрозуміло, тому що у нас не хватає території. Ну це основне з того, що можна назвати. *Кухня для матерів, вона замала*, тому що їх 11, а на кухні одночасно можуть поміститися 4-5 жінок, не більше. Потім не було передбачено, вірніше передбачено, але трохи перепланували з приводу пральні, сушильні для засуджених жінок, які там перебувають. То єсть, це такі нюанси, які вже виплили після того, як вони почали там жити. Можна було передбачити, можна було не передбачити. Ми з цим зіткнулися, коли почали заселяти туди жінок

Ну тут складніше, *не знаєш хто де в який момент знаходиться*. В цьому плані складніше, так були всі разом, і бачили хто де, а тут одна спустилася в прачку, друга дитина невідомо де. Це складніше.

Рекомендації стосуються і окремих архітектурних деталей, і специфікації кімнат в цілому. **Серед основних тенденцій потреб можна визначити наступні:**

- **Потрібні окремі приміщення для кімнати психоемоційного розвантаження, спортивного залу для дітей, кімнати зберігання речей засуджених, кімнати відпочинку засуджених, там, де вони можуть переглядати телепередачі, там де з ними можна проводити якісь заходи.**
- **Потрібне регламентування перенесення відповідальності у випадках, коли мати має відійти на певний час (хто має в цей час доглядати дитину).**

Багато питань, які потребують на сьогодні свого вирішення, могли би бути покриті прийняття положення про Будинок матері і дитини, а також комплексної програми «Мати і дитина». Інформаційно-консультативний жіночий центр розробив певний комплекс таких документів (див.додатки), але в цьому дослідженні ми звертаємося лише до деяких його положень.

Так, один з проектів Типового положення передбачав, що заява жінки може бути задоволена за таких умов: спільне проживання відповідає інтересам дитини; поведінка жінки, яка виявила бажання проживати спільно зі своєю дитиною в будинку дитини, її ставлення до власної дитини, до жінок-матерів та дітей, які проживають спільно з матерями, не створюють небезпеки для повноцінного розвитку і виховання дітей. Проте це доволі загальні речі, які складаються з оціночних суджень типу «відповідає інтересам дитини». За цими положеннями можна як відмовити безпідставно, так і не оскаржити, бо відсутні критерії.

Це створює проблеми і для матерів, і для персоналу. Перші не бачать чіткої перспективи входження в програму і припинення участі. Другі – за умов припинення участі в програмі жінок можуть бути звинувачені у несправедливості та порушенні прав.

Чітка процедура із залученням зовнішніх структур – державних установ, що діють в інтересах дитини, громадських організацій – може знизити ризики можливих проблем та полегшити роботу персоналу.

Типове положення, яке не враховує особливостей роботи персоналу та перевантажує його, не може бути конструктивним допоміжним інструментом.

...а как считать, если 5 медсестёр, работают посуточно. Она одна на ночь на всё здание, полный штат. Это за подачи департамента штатные единицы выдают на Дом матери и ребёнка. А так в типовом положении идёт одной строкой о том, что с подачи держдепартамента штатные единицы.

На даний час Положення в нас нема, тому що на даний час, все, що ми зараз робимо, це як ми між собою сіли, подумали, вирішили і навіть, якщо брати

якісь правила поведінки, правила заселення, правила виселення, це все те що придумали я, начальник БМД разом з іншими співробітниками установи. Воно нам необхідно хоча б для того, щоб чимось регулювати питання заселення, виселення та інші питання, які ні як не де не чим не врегульовані, і навіть пред'являти мамкам якісь претензії, що ви порушили те. Зараз ми можемо сказати: ви порушили правила поведінки між засудженими, які передбачені кримінальним виконавчим кодексом, або правила внутрішнього розпорядку, передбаченого наказом, а самого положення правил у БМД це нічим не передбачено. Виникають деякі питання з приводу того, що готуємо ми для дітей окремо, ми вводимо їх в загальну групу, для того щоб їх харчувати. Деякі матері виказують бажання, я б хотіла сама годувати дитину, і ми відмовляємо їй, розказуючи про санітарні правила, а якщо це б було передбачено, що це необхідно робити так, це б значно полегшило нашу роботу, і наші взаємовідносини з засудженими.

Ну, в першу чергу, врахувати ті зауваження, які ми вже казали: і по приміщеннях, по розташуванню і по терміну перебування, діти якого віку можуть перебувати, яка категорія матерів, може, як відмовляти, ну це знову повертаємось до Положення. Тобто ці питання необхідно там передбачити. Ну, в першу чергу, потрібно дивитися, щоб там були умови і для засуджених, і для персоналу, щоб були всі ті приміщення, про які ми казали, і, в першу чергу, передбачити, щоб не постраждали діти. В зв'язку з тим, що одні приміщення ми побудували, інші забрали. Тобто подивитися, берем наш проект як за приклад із врахуванням усіх наших зауважень робити. І не потрібно це робити дуже швидко в зжаті строки, а цей проект більш тривалий, ніж ми собі передбачили, ніж ми його намагалися зробити і зробили.

Ну, тут дві сторони. Комфортніше в тому, що стало легше, а не комфортно в тому плані, що виникає багато сутичок на таку тему, а чому ця має право тут бути, а я ні?

Протягом 4 років співпраці ІКЖЦ з Департаментом було розроблено і передане до Департаменту кілька проектів Типового положення про будинок матері і дитини та супутні документи. Останній проект Типового положення про будинок матері і дитини переданий до Департаменту і розміщений на його сайті для обговорення http://www.kvs.gov.ua/punish/control/uk/publish/article?art_id=77747&cat_id=47930

Затвердження положення дасть можливість всім сторонам виступати на більш паритетних засадах, а також наперед знати та приймати повну відповідальність за свої дії в майбутньому. Жінкам це надасть можливість готуватися до своїх більш повних і повноцінних материнських функцій, а співробітницям та співробітникам установи виконання покарань дасть можливість робити все якнайкраще в інтересах дитини, відповідно тримаючи також і свою відповідальність перед державою за її (дитини) здоров'я і життя. Водночас, викликає занепокоєння, що проектом не передбачається

створення умов для засуджених жінок, коли вони зможуть готувати їжу, тим самим наближаючи умови їх і дитини перебування до умов на волі. Це значно знижує їхні батьківські навички та в майбутньому може мати загрозу життя дитини.

Законодавчі зміни, заплановані проектом, вимагають також розробку і прийняття широкого спектру нормативно-правових документів внутрішнього характеру (Кабінетом Міністрів і Департаментом), тому що прийняття змін і доповнень до КВК є лише верхівкою «правового айсберга».

Мають бути розроблені детальні процедури набуття жінки статусу учасниці програми «Мати і Дитина», умов перебування та можливих випадків припинення участі в ній. Для цього ІКЖЦ були узагальнені усні пропозиції, які висловлювалися протягом робочих зустрічей, а також взяті за основу положення концепцій, що використовується за кордоном, зокрема, в Канаді та Росії.

Все це стало основою проекту документу, умовно названого «Процедура батьківської угоди». Цей документ надано всім особам і підрозділам Департаменту, залученим у виконання проекту, з метою надання зауважень, коментарів, пропозицій та подальшого обговорення на робочих зустрічах.

Необхідно визначитися як із загальною концепцією, так і з процедурою її реалізації. Серед питань, відносно яких має бути прийняте принципове рішення Департаментом, є, зокрема, визначення, чи буде програма «Мати і Дитина» стосуватися тільки «повного» перебування з дитиною (це стосується дітей до трьох років), чи вона може бути поширена (можливо, в майбутньому як перспектива) також на часткове перебування (те, що сьогодні називається тривалим побаченням).

Є й інші положення, які вимагають прийняття принципових рішень, після чого мають бути детально відпрацьовані положення угоди, порядок процедури, визначений перелік документів, які мають бути розроблені та змінені тощо. Серед них слід звернути увагу на те, що положення має містити чіткі і однозначні новели щодо залучення державних структур, відповідальних за життя і здоров'я дитини, а також громадських організацій в процес прийняття жінки і Будинку дитини, перебування і вибування.

Доцільно більш глибоко вивчити міжнародний досвід на предмет його застосування в Україні. Важливо складати рекомендації не лише ті, що вже сьогодні реально запровадити в систему виконання покарань, а й ті, що можливі в перспективі.

Законодавчі зміни, заплановані проектом, вимагають також розробки і затвердження інших нормативно-правових документів.

В цілому, слід відзначити, що початок роботи Будинку матері і дитини робить всі підстави для оптимізму і подальшої ефективної його роботи для підвищення навичок матерів і їхньої підготовки до звільнення.

Правління Програми перебування матері і дитини в Будинку дитини

Правління Програми повинне:

- a. координувати процес оцінки і визначати, коли втручання має відбуватися в інтересах дитини;
- b. давати рекомендації Керівнику чи Керівниці установи щодо участі в програмі;
- c. робити огляд випадків для найкращого забезпечення інтересів дитини (дивись параграфи 38-39);
- d. оцінювати участь матері в програмі у випадках, передбачених батьківською угодою.

Від матері дитини відбирається письмове зобов'язання на її згоду дотримуватися вимог правил внутрішнього розпорядку будинку дитини, у т.ч. визначених цим Тимчасовим положенням і іншими нормативно-правовими актами обов'язків, прав і заборон для засудженої жінки; брати участь у відповідних програмах розвитку батьківських навичок, протидії насильству в сім'ї, освітніх, оздоровчих, терапевтичних, корекційних та інших. Бажано дати не вичерпний, але доволі повний перелік конкретних програм програмах. Порушення зазначених вище вимог може бути підставою для прийняття комісійного рішення щодо вибуття матері із будинку дитини.

Для догляду за дітьми, які перебувають в Будинку дитини постійно чи тимчасово без матері, призначаються няні з числа засуджених.

Персонал не повинен залишатися з дитиною замість матері, за виключенням ситуацій, коли персонал може тимчасово залишатися з дитиною, доки інша відповідальна людина (няня тощо) не займе її місце.

Додаток 1

Питання для мам:

1. Як Ви дізналися що в колонії №44 будується Будинок матері та дитини, де матері можуть жити разом з дітьми до 3 років?
2. Які були Ваші перші думки?
3. Чи було у Вас бажання взяти участь в програмі, щоб проживати спільно з власною дитиною?
4. Чого Ви чекали?
5. Чого боялися?
6. Чи готові були Ви відмовитися від шкідливих звичок заради цього? (паління, нецензурні слова)
7. Чому, на Ваш погляд, не всі мами захотіли жити в Будинку?
8. З якими труднощами Ви стикнулися, коли залишилися один на один з дитиною?
9. Чи відбулося щось, чого Ви не чекали?
10. Що Вам подобається в Будинку і в своєму новому статусі?
11. Щоби Ви хотіли змінити?
12. Ваші побажання жінкам, які будуть наступними учасницями програми спільного проживання матері з дитиною

Додаток 2

Питання для персоналу:

1. Які позитивні зміни відбулися після відкриття Будинку матері та дитини?
2. Чи комфортно Вам працювати у дитячому будинку?
3. Чи змінилась психологічна атмосфера в колективі?
4. Чи є покращення в умовах Вашої праці?
5. Які суттєві зміни відбулися після відкриття Будинку матері та дитини?
6. З якими труднощами Ви зіткнулися після відкриття Будинку матері та дитини?

7. Чи відбулися зміни в жінках, які проживають разом з дитиною?
8. На Вашу думку, які зміни відбулися в стосунках між матір'ю та дитиною?
9. Як Ви себе почуваєте на робочому місці?
10. Чи помітні зміни в емоційному стані дитини?
11. Чи відрізняються діти, які живуть з матерями від дітей які проживають окремо?
12. Які зміни відбулися в Ваших відносинах з матерями ?
13. Як часто та які можуть виникати конфлікти між працівниками та матерями?
14. На вашу думку чи вплине спільне проживання на подальшу долю:
 - а) дитини;
 - б) матері?
15. Чи задоволені Ви своєю роботою?
16. Ваші пропозиції щодо поліпшення роботи?

ПРОЦЕС ОЦІНКИ ДЛЯ ВІДБОРУ В ПРОГРАМУ

22. Засуджені жінки повинні відповідати всім вимогам відбору для того, щоби мати можливість брати участь в програмі «Мати і Дитя».

23. Засуджені жінки, які бажають взяти участь в програмі «Мати і Дитя», повинні заповнити заявку. До таких жінок відносяться також і ті засуджені, які мають народжувати в ув'язненні.

24. Після отримання заявки матері Правління Програми заповнює звіт щодо оцінки участі в програмі «Мати і Дитя». Він має містити інформацію (Дивись відповідний додаток), а також:

- a. вік дитини;
- b. перевірка статусу утримання;
- c. письмова оцінка відносно дитини:
 - i. рівень змін при зміні середовища дитиною;
 - ii. здатність матері доглядати дитину;
 - iii. її стосунки з цією та іншими дітьми;
 - iv. історія поведінкового, медичного і психічного розвитку дитини;
 - v. where feasible, the wishes of the child; and бажання дитини;
- d. Оцінки опіки над дитиною до цього (на вимогу)

25. Базуючись на цій оцінці, Правління Програми рекомендує Керівнику чи Керівниці установи, чи буде в найкращих інтересах дитини її участь в програмі.

ОРГАНИ ВЛАДИ, ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА ДИТИНУ

26. Органи влади, відповідальні за дитину, будуть залучені для допомоги в оцінці найкращих інтересів дитини, і нададуть свою письмову оцінку. Вся кореспонденція з цього приводу має бути задокументована.

27. У випадку, якщо органи влади не нададуть письмову оцінку, установа укладе контракт з дитячим психологом чи педагогом-вихователем.

28. Письмова оцінка має відображати інформацію, вказану в параграфі 24.

ПОВІДОМЛЕННЯ ЗАСУДЖЕНОЇ ЖІНКИ

29. Мати буде повідомлена Керівником чи Керівницею установи письмово про рішення прийняти, відмовити чи припинити участь в програмі. Причини відмовлення мають бути деталізованими.

30. Протягом 3 днів повідомляються причини відмови та умови наступного звернення за участю в програмі з можливим датами такого звернення.

БАТЬКІВСЬКА УГОДА

31. Батьківська угода і додатки до неї встановлюють умови і термін дії програми. Мати повинна дотримуватися цих умов і термінів.
32. Жінка повинна підписати батьківську угоду та її додатки для прийняття в програму. Мати має бути забезпеченою підписаною копією батьківської угоди.
33. Мати має мати доступ до юридичної консультації за її рахунок до підписання угоди.
34. Базуючись на процесі оцінки, Правління може рекомендувати додаткові умови до батьківської угоди. Ці умови мають бути затверджені керівництвом установи.

ФОРМИ

35. Всі форми повинні бути підписані матір'ю і завірені. Зміни також підписуються і завіряються.
36. Необхідні форми мають бути надані матері.

CORRECTIONAL PLANS

37. Програма «Мати і Дитя» повинна допомогти засудженій підготуватися до реінтеграції після звільнення з місця відбування покарання. У зв'язку з цим, програма має містити план ре соціалізації.

ОГЛЯД ВИПАДКІВ

38. Додатково до постійного моніторингу, умови кожної матері і дитини, які беруть участь в програмі, мають бути перевірені через місяць, а потім перевірятися кожні 6 місяців для переконання, що інтереси дитини дотримуються найкращим чином. Перевірки можуть бути і частіше, якщо персонал бачить в цьому необхідність. Критерії оцінки такі:

- a. як мати відповідає потребам дитини;
- b. чи своєчасно мати відповідає на потреби дитини (зміна одягу, годування, миття, комфорт, загальна гігієна);
- c. чи якісно мати використовує час з дитиною (гра, читання, фізичний контакт, розмови);
- d. чи мати адекватно відповідає на поведінку дитини.

39. Мати відповідальна за виконання її батьківської угоди. Доповнення до цієї угоди мають робитися своєчасно.

УВ'ЯЗНЕНІ ДИТЯЧІ НЯНІ

40. Ув'язнені дитячі няні пропонуються матір'ю і затверджуються правлінням. Вони повинні відповідати таким критеріям:

- а. пройти курс програми батьківських навичок;
- в. жінки, які засуджені за злочини проти дітей (до 18 років), не можуть бути нянями;
- с. няні повинні підписати відповідні форми.

ЗВІТ ВІДНОСНО ОЦІНКИ УЧАСТІ В ПРОГРАМІ «МАТИ І ДИТЯ»

Ім'я, дата народження

Частина 1: Опис випадку

А. Вступ:

- вік
- злочин, тривалість покарання, історія злочину
- попередній досвід в цій сфері
- історія ув'язнення

Б. З якої дати може бути обрана

Part 2: Елементи оцінки програми «Мати і Дитя»

А. Злочин

Б. Покарання, яке отримане за цей злочин (зараз)

В. Корекційні програми і програми ресоціалізації

Г. Превентивна інформація з безпеки

Ґ. Огляд ситуації з іншими засудженими, які перебувають в програмі, з метою перевірки відсутності ризику від інших засуджених

Д. Оцінка органів влади, відповідальних за дитину (чи фахівця – дитячого психолога чи педагога-вихователя). Оцінка має стосуватися, але не обмежуватися:

- рівень дестабілізації, якій може відчувати дитина внаслідок її чи його висмикування з поточного середовища;
- здатність матері виконувати батьківські обов'язки (має бути враховане, чи є вона новою матір'ю);
- її стосунки з цією дитиною і з іншими, якщо це можливо;
- історія дитини – поведінкове, медичне і психічне здоров'я (згідно отриманим дозволом батьків чи формальних опікунів);
- якщо можливо, бажання дитини.

Е. Відношення матері до дитини містить:

- Вік дитини
- Статус опіки
- Громадська оцінка
- Письмова оцінка відносно дитини:
 - рівень змін при зміні середовища дитиною;
 - здатність матері доглядати дитину;
 - її стосунки з цією та іншими дітьми;

- історія поведінкового, медичного і психічного розвитку дитини;
 - за можливості врахування бажання дитини;
 - Оцінки опіки над дитиною до цього (на вимогу)
- Є. Минулі злочини проти дітей (додати психіатричний звіт, якщо вимагається)

Ж. Підтримка громади і історія її дітей

З. Фізична і психологічна оцінка має містити:

- Співпраця під час вагітності (харчування, самогляд, здоров'я плоду)
 - Психологічна оцінка (як це може відноситися до участі в програмі)
- И. Батьківські навички включно:

- Оцінка батьківських здібностей
- Огляд батьківської відповідальності в минулому

Частина 3: Вибір няні

- ☒ Статус участі в програмі з набуття батьківських навичок та курс надання першої допомоги

Частина 4: Обговорення прийняття рішення

- ☒ Перелік основних елементів, важливих для прийняття рішення

Частина 5: Дії

- Представлення випадку Керівнику чи Керівниці установи через Правління програми
- Повідомлення засудженій інформації та висновків

Частина 6: Члени комітету з вивчення випадку

Частина 7: Підписи

- Координатор програми «Мати і Дитя»
 - Виконавець
 - Офіцер з режиму
 - Керівник чи керівниця комітету
- ☒ Пакет документів має складатися з підписаних копій Батьківської Угоди, додатків та інших необхідних форм (заявка, альтернативні опікуни)